DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.16918719 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି ପରମ୍ପରାରେ ଦଧିବାମନଜୀୟୁ : ଏକ ରହସ୍ୟାତ୍ମକ ଅନୁଭବ

ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି ତଥା ଇତିହାସର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ସ୍ମରଣାତୀତ କାଳରୁ ଧର୍ମର ଇତିହାସ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣଧର୍ମ ସହିତ ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ବୈଷ୍ଣବାଦି ମତବାଦର ପ୍ଲାବନରେ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ପ୍ଲାବିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସମସ୍ତ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ସାଗରର ଲବଣ ଜଳରେ ସ୍ୱଗୁଣ ପରିତ୍ୟାଗ କଲାପରି ସମସ୍ତ ଧର୍ମ ମତବାଦ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସମସ୍ତ ଧାରଣାର ଏକମାତ୍ର ଆରାଧ୍ୟ ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଜଗତର ନାଥ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀ ଦଧିବାମନଜୀୟୁ ନାମ ଧାରଣ କରି ଆମ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି ପରମ୍ପରାରେ କିପରି ଉପନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି ତା'ର ରହସ୍ୟାତ୍ମକ ଅନୁଭବ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ଲୋକସଂସ୍କୃତି, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଦଧିବାମନଜୀୟୁ, ଜନଶ୍ରୁତି, ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଯବନିକ କ୍ଷେତ୍ର, ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, କଳାପାହାଡ଼, ଦୁଲ୍ଲାରୀ ସୁଲେମାନ୍ ।

ଉପକ୍ରମ :

ମଣିଷ ସହିତ ସଂସ୍କୃତି କାହିଁ କେଉଁ ଆବାହମାନ କାଳରୁ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ରହିଛି, କାରଣ ସାହିତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ କଳ୍ପନା ଓ ଭାବପ୍ରବଣତାର କଳାତ୍ମକ ବାହ୍ୟରୂପ ଓ ସଂସ୍କୃତି ହେଉଛି ତା'ର ଅନ୍ତରାତ୍ମା । ସଂସ୍କୃତି ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଶାନ୍ତି, ମୈତ୍ରୀ ଓ ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକମ୍‌ରେ ଚଳୟମାନ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିବା ସହିତ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ମାର୍ଜିତ ତଥା ସମୃଦ୍ଧ କରି ଗଢ଼ି ତୋଳିବାରେ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ସଭ୍ୟତା ଶିକ୍ଷା ବିଜ୍ଞାନ ବିକାଶର ଚରମ ସୋପାନରେ ଉପନୀତ ହେଲେବି ଲୋକସଂସ୍କୃତି ପାରମ୍ପରିକ ତଥା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରୂପରେ ନିଜର କାୟା ବିସ୍ତାର କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତି ଏକ ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ଜୀବନର ଅନ୍ତରାକାଶରେ ଏଭଳି ଏକ ଜଳବାୟୁ ଯାହା ବିପୁଳତାର ସମ୍ଭାବନା ଭାବେ ଜୀବନର ପ୍ରୟାସ ଓ ପ୍ରେରଣା ଭିତରେ ସମାବିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଜଗତର ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ ହିଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ ଓ ଉତ୍କଳର ସଂସ୍କୃତି ହିଁ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି । ସମସ୍ତ ନଦନଦୀ ସ୍ୱଗୁଣ ଭୁଲିଗଲା ଭଳି, ବହୁ ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at : https://pracheenews.com/

DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.16918719

Article No - BPP00315

ଯୋଗାଯୋଗ :
ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ, ଗବେଷକ,
ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ
Email : rameshchsahu88@gmail.com
ORCID ID : https://orcid.org/0009-0002-6256-6926

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୫.୦୪.୨୦୨୫	୧୨.୦୫.୨୦୨୫	୨୬.୦୬.୨୦୨୫	୧.୦୭.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ସାହୁ, ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର; ୨୦୨୫। ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି ପରମ୍ପରାରେ ଦଧିବାମନଜୀୟୁ: ଏକ ରହସ୍ୟାତ୍ମକ ଅନୁଭବ। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଘ; ପୃଷ୍ଠା :୨୭-୩୧ ।

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ଲୀନ ହୋଇ ନୀଳାଚଳ ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ସର୍ବଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟରେ ଗଢ଼ିଉଠି ସର୍ବଜନୀନତା ଲାଭ କରିଛି । ଏଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦିତ ଓ ବିଶ୍ୱପୂଜିତ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯୋଗୁ ହିଁ ଉତ୍କଳର ନଦୀ, ମହାନଦୀ, ସାଗର-ମହୋଦଧି, ପର୍ବତ ମହେନ୍ଦ୍ର, କ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର, ଶ୍ମଶାନ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର, ମଣ୍ଡପ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ, ପ୍ରସାଦ ମହାପ୍ରସାଦ ଓ ଦାଣ୍ଡ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରିଛି । ତେଣୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା ବଖାଣିବାକୁ ହେଲେ ବିଭିନ୍ନ ତଥ୍ୟକୁ ଆଧାର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

(୧) ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଉପାସନା

(୨) ଜନଶ୍ରୁତି

(୩) କିମ୍ବଦନ୍ତୀ

ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଉପାସନା :

ବୈଦିକ ଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଉପାସନା ପ୍ରଚଳିତ । ଋକ୍ ବେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ 'ଦାରୁ' ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଭାବେ ଅଭିହିତ । ଦାରୁ ପୂଜା ବା ବୃକ୍ଷ ପୂଜା ପଦ୍ଧତି ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଏବଂ ଏହି ଦାରୁ ରୂପଧାରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭାବେ ପରିକଳ୍ପିତ ଉପନିଷଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁରୁଷ ସ୍ୱରୂପରୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ ଧାରଣା ମିଳିଥାଏ । ଉଦାହରଣ- ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଭୀଷଣଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶର କୁଳଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ନିମିତ୍ତ । ଅଗ୍ନି ପୁରାଣରେ ବିଷ୍ଣୁ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା ଓ ସୁଦର୍ଶନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଜଗନ୍ନାଥ, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ସନାତନ ବଟକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣରୁ ମିଳିଥାଏ । ବହୁ ପୁରାଣରେ ନୀଳଗିରି ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବିଷୟକ ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । କପିଳ ସଂହିତାରେ- ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତା ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶୀୟ ରାଜା ମାଧବ ବର୍ମା (୬୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ)ଙ୍କ ସମସାମୟିକ ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ଭଟ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବେଣୀସଂହାର ନାଟକ ମହାଭାରତର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କର ସ୍ତୁତି ଗାନ କରାଯାଇଛି । ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ବୌଦ୍ଧ ବଜ୍ରଯାନର ଶାଖାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତି ସ୍ୱରଚିତ କାବ୍ୟ 'ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧି'ର ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି- ("ପ୍ରଣିପତ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଂ ସର୍ବଜିନବରାର୍ଚ୍ଚିତମ । ସର୍ବବୁଦ୍ଧମୟଂ ସିଦ୍ଧି ବ୍ୟାପିନଂ ଗଗନୋପମ୍ ।")

ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଦଧିବାମନ ଠାକୁରଙ୍କ ପୂଜା ନାହିଁ, ଅଥଚ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ପୁରାଣ, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷାର ପୁସ୍ତକରେ ଦଧିବାମନଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା ଏ ଲେଖକ ଦେଖିନାହିଁ । ତେବେ ଉଇଲିୟମ୍ ମୋନିରଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନ ପରି ଅଳ୍ପ କେତେକ ଅଭିଧାନରେ ଦଧିବାମନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ନାମ ବୋଲି ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷରେ ବାମନ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ଦଧି ବହନ କରିଥିବାରୁ 'ଦଧିବାମନ' ଭାବରେ ଅଭିହିତ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କିନ୍ତୁ କେଉଁ ପୁରାଣରେ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଅଛି ଦର୍ଶାଇ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ପୁରାଣରେ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ କାହିଁକି ଦଧିବାମନ ହେଲା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ କବି ଗୋପୀନାଥ ନାଥ 'ଦଧିବାମନ' ସ୍ଥାନରେ 'ବୁଧିବାମନ' ନାମ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ 'ବୁଦ୍ଧବାମନ' ଶବ୍ଦ କ୍ରମେ ବୁଧିବାମନ' ଓ 'ଦଧିବାମନ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଗବେଷକ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ଗବେଷଣା ଆବଶ୍ୟକ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଜଗନ୍ନାଥରୂପୀ ବାମନଙ୍କୁ ଦଧି ଭୋଗ ଲଗାଇ ଲୋକମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁକୂଳ କରୁଥିବାରୁ ଏହି ପରମ୍ପରାରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନାମ ଦଧିବାମନ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଦଧିବାମନ' କେବଳ 'ଜଗନ୍ନାଥ'ଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ଓ ଦଧିବାମନଙ୍କ ସେବା, ପୂଜାପଦ୍ଧତି ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ କେବଳ ଏକାକୀ ପୂଜା ପାଉଥିବା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦଧିବାମନ ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଛି । ଅବଶ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ପାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନାମ ଦଧିବାମନ ଅଛି । ଗୋଟିକିଆ ମୂର୍ତ୍ତି କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବାଣ୍ଠିଆ ଜଗନ୍ନାଥ, ପତିତପାବନ, ଅଟାଳି ଜଗନ୍ନାଥ, ରଙ୍କନାଥ, ପ୍ରସନ୍ନମଣି ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦଧିବାମନ କେତେବେଳେ ନୀଳମାଧବ, କେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧ କେତେବେଳେ ନୀଳାଚଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜଗନ୍ନାଥ । ଦଧିବାମନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁକୂଳ କରି ବାହାରିଲା ବେଳେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଦଧିବାମନ (ଜଗନ୍ନାଥ)ଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଯିବାର ପରମ୍ପରା ରହିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକଧର୍ମର ଏହି ଦେବତାଙ୍କୁ ପୌରାଣିକ ଭୂମି ଯୋଗାଇବାରେ ସାରଳା ଦାସ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ସଭାପର୍ବରେ ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅବତାର ମଧ୍ୟରେ 'ଦଧିବାମନ'ଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଅବତାର ଭାବରେ

ଗଣନା କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯେ, ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଥମେ ଦଧିବାମନ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ସମୁଦ୍ରକୁ ଚଲୁ କରିଥିଲେ-

"ଜୟ ତୁ ପରମେଶ୍ୱର ଦଧିବାମନ ରୂପ ହୋଇଲୁ
ଜୟ ତୁ ପରମେଶ୍ୱର ବାରାନିଧି ଚଲୁ କଲୁ ।"

ଜନଶ୍ରୁତି :

ମହାପ୍ରଭୁ ବାମନ ରୂପରେ ଏ ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ଚଉଷଠିଟି ସ୍ଥାନରେ ପୂଜିତ । ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ତଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ, ଏହି ଚଉଷଠିଟି ବାମନ ରୂପ ମଧ୍ୟରୁ କ୍ରମ ତୃତୀୟଟି ଶ୍ରୀ ଦଧିବାମନଜୀୟୁଙ୍କର । ଏହି ପ୍ରଭୁ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ସହିତ କିପରି ଜଡ଼ିତ ତା'ର ରହସ୍ୟାତ୍ମକ ଘଟଣାବଳୀ ଲୋକଲୋଚନକୁ କରିଛି ମୁଗ୍ଧ ।

ଶ୍ରୀ ନୀଳାଚଳ ଅଧିପତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପରମଭକ୍ତ ଗଜପତି ମହାରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ରାଜା ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ସୂଚାରୁ ରୂପେ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ରାଜବାଟିକାଟି ଥିଲା କଟକର ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ । ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ କିଛି ଦିନ ରହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇ, ଫେରି ଆସନ୍ତି ରାଜବାଟିକା ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗକୁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଗଜପତିଙ୍କର ଯିବାଆସିବା ଚାଲିଥାଏ । ଦିନକର କଥା ରାଜା ଯବନିକ କ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରି, ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ରାଜବାଟିକାକୁ ଫେରୁଥିବା ବାଟରେ ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ମହାନଦୀର ଶାଖାନଦୀ କାଠଯୋଡ଼ି ପଡ଼େ । ପୁରୀଘାଟ ନାମକ ଘାଟରେ ରାଜା ନଦୀପାର ହେଉଥିବା ସମୟରେ, ହଠାତ୍ ନଦୀର ସ୍ରୋତ ବଢ଼ିଯାଏ । ନାବିକଟି ନାବଟିକୁ ସ୍ରୋତକାଟି ଘାଟର କୂଳକୁ ବା ନଦୀର କୂଳକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ ନାହିଁ । ଫଳରେ ନୌକାଟି ସ୍ରୋତର ସୁଅରେ ଭାସିଯାଇ ବୟାଳିଶ ମୌଜାର ଦଧିବାମନପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଲାଗିଲା । ରାଜା ସେହିଠାରେ ନଦୀ ସ୍ରୋତ କମିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଆନୁମାନିକ ସାତ ଦିନ) ଶିବିର ସ୍ଥାପନ କରି ରହିଲେ । ଗଜପତି ମହାରାଜ ନୀଳକନ୍ଦରନାଥଙ୍କର ପରମଭକ୍ତ ଥିବାରୁ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆଣିଥିଲେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବା ବିଗ୍ରହ । ଗଜପତି ସେହି ନଦୀପଠାରେ ଶ୍ରୀଜୀୟୁଙ୍କୁ ଧୂପ ଓ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେଇ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଧିରେ ଧିରେ ନଦୀର ସ୍ରୋତ କମିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜା ଆସିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ହେଲେ । ଯେତେବେଳେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିବାପାଇଁ ରାଜା ବାହାରିଲେ, ସେତିକିବେଳେ ସେହି ନିକଟରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରି ରହୁଥିବା ଗ୍ରାମବାସୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ କି ନୀଳାଚଳନାଥ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଇଯିବା ପାଇଁ । ଗଜପତି ଏହି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଭକ୍ତି ଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ, ଆନନ୍ଦ ମନୋଭାବରେ ଦେଇ ଆସିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ପ୍ରଭୁ ଦଧିବାମନ ନାମରେ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଗଜପତିଙ୍କ କିଛି ଅନୁଦାନ ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେହି ନଦୀପଠାରେ ଏକ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇ ପ୍ରଭୁ ପୂଜିତ ହେଲେ । ସମୟ ଅତିକ୍ରମ ହୋଇଗଲା । ଧିରେ ଧିରେ ନଦୀ ଖାଇବାରୁ, ଗ୍ରାମ ଓ ମନ୍ଦିର ନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ତେଣୁ ଗ୍ରାମବାସୀ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମନାଭଙ୍କୁ ମଧ ନଦୀ ଆରପାରିକୁ ନେଇ ଆସିଲେ ।

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ :

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ, ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଳାପାହାଡ଼, ଯାହାର ପ୍ରକୃତ ନାମ କଳାଚାନ୍ଦ । କଳାଚାନ୍ଦ ନିଜର ସାହସ ପାଇଁ କେବଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ କରି ନଥିଲା । ସେ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର । ତା' ରୂପରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇ ସୁଲେମାନଙ୍କର କନ୍ୟା ଦୁଲାଳୀ ତାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ କୁଳୋଦ୍‌ଭବ କଳାଚାନ୍ଦ ମୁସଲମାନ କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱଧର୍ମ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ଏପରି ବିବାହ କରିବାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ମନା କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ନବାବ ବିଶେଷ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ କଳାଚାନ୍ଦକୁ ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ ଏବଂ ରାତ୍ରି ଶେଷରେ ତାକୁ ଶୂଳୀଦେବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଶୂଳୀର ଆୟୋଜନ ହେଲା ଓ ଶୂଳୀ ଦେବା ସ୍ଥାନକୁ କଳାଚାନ୍ଦକୁ ନିଆଗଲା । ଏ ସମୟରେ ଦୁଲାଳୀ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଆସି କଳାଚାନ୍ଦର ପାଦରେ ପଡ଼ି କହିଲା, "ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଏ ଦାସୀ ପ୍ରତି ଅନୁକମ୍ପା ହେଉ । ଆପଣଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ରୂପେ ନ ପାଇଲେ ମୁଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବି ।" ଦୁଲାଳୀର ଏପରି ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରେମ ନିବେଦନରେ କଳାଚାନ୍ଦର ହୃଦୟ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ସେ ଦୁଲାଳୀକୁ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲା । ଯଥାସମୟରେ କଳାଚାନ୍ଦ ଓ ଦୁଲାଳୀର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ସୁଲେମାନ ଖୁସି ହୋଇ କଳାଚାନ୍ଦକୁ ସେନାପତି ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ ।

କଳାଚାନ୍ଦ ମାନ, ସମ୍ମାନ, କ୍ଷମତା ସବୁକିଛି ପାଇଲେ ମଧ ତତ୍‌କାଳୀନ ସମାଜ ତାକୁ ଆଉ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଧର୍ମରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିବାରୁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ତାକୁ ଏକଘରିଆ କରିଦେଲେ । କଳାଚାନ୍ଦର ମାତା ମଧ ପୁତ୍ରର ଏପରି ଆଚରଣ ଦେଖି ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଗୃହ ସଂସାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବୃନ୍ଦାବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । କଳାଚାନ୍ଦକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରି ସମାଜରେ ମିଶିବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲା । ମାତ୍ର ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ପୁରୀ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପରେ ବିଚାର ଗ୍ରହଣୀୟ ବୋଲି ମତବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । କଳାଚାନ୍ଦ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପରେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ

ନିକଟରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ପାଇଁ ଆବେଦନ କଲା । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୁସଲମାନ କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିବା କଳାଚାନ୍ଦକୁ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାରଣ କରିଦେଲେ । କଳାଚାନ୍ଦ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସିଂହଦ୍ୱାର ଆଗରେ ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦ କରି ପଡ଼ି ରହିଲା । ଏହିପରି ତିନିଦିନ ତିନିରାତ୍ରି ଭୋକ ଶୋଷରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପରେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ତା' ପ୍ରତି କୌଣସି ଅନୁକୂଳ ମନୋଭାବ ଦେଖାଇଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ କଳାଚାନ୍ଦ ବିଶେଷ ଭାବରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବିରକ୍ତିର ସହିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, ହେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ, ବୁଝିଲି ତୁମେ ଜଗନ୍ନାଥ ପତିତପାବନ ନୁହଁ । ତୁମେ କେବଳ ଦାରୁ ପ୍ରାଣହୀନ, ଜ୍ଞାନହୀନ, ଶକ୍ତିହୀନ । ତୁମେ ଯଦି ପତିତପାବନ ହୋଇଥାନ୍ତ, ତେବେ ତୁମ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଏପରି ଅପମାନ ପାଇ ନଥାନ୍ତି । ତୁମେ ଭଣ୍ଡ, ତୁମର ପଣ୍ଡାମାନେ ମଧ୍ୟ ଭଣ୍ଡ । ଯେଉଁଠାରେ ଅନୁତପ୍ତର ସୁବିଚାର ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଠାରେ କ'ଣ ଧର୍ମ ଥାଏ ? ସେଠାରେ ଥାଏ ଭଣ୍ଡାମି ଓ ମିଥ୍ୟାଚାର । ତେଣୁ ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ! "ତୁମ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ମୁଁ ଆଜି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରୁ ଏପରି ପ୍ରବଞ୍ଚନାମୟ ପୌତ୍ତଳିକତା, ଶଠତା, ଭଣ୍ଡାମି ଓ କପଟ ଧର୍ମ ଧ୍ୱଂସ କରିବି ।"

ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଏପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି କଳାଚାନ୍ଦ ବଙ୍ଗଭୂମିକୁ ଫେରି ଆସିଲା ଏବଂ ବଙ୍ଗ ନବାବ ସୁଲେମାନଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ଜଣାଇ ସୈନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲା । ବଙ୍ଗ ନବାବ ସୁଲେମାନ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କରି ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲେ । ତେଣୁ କଳାଚାନ୍ଦର ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କଲା । ସେ ନିଜ ଜାମାତାର ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଦୃଢ଼ ପରିକର ହେଲେ ।

ଏଣେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ରାଟଙ୍କର କରଦ ରାଜ୍ୟ ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଉତ୍କଳ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବାପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ଥିଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ସେ ଶିଖି ମହାପାତ୍ର ଓ ମନାଇ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ ନବାବ ସୁଲେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆହ୍ୱାନ ଜଣାଇଲେ । ସୁଲେମାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ । ସେ ତା'ର ମୁଖରୁ ବଙ୍ଗ ନବାବଙ୍କର ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ବିଷୟରେ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଯୁଦ୍ଧ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ନବାବ ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ନିଜେ ବଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ । ବଙ୍ଗ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ପୁରନ୍ଦର ଜଗଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦଶ ସହସ୍ର ସୈନ୍ୟ ଦେଇ ପୁରୀ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ରକ୍ଷା କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଏବଂ ଆଉ ଦଶ ସହସ୍ର ସୈନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ରକ୍ଷା କରିବାର ଭାର କୁନି ସାମନ୍ତରା ଓ ଯୁବରାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରାଗଲା । ନିଜେ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ତିରିଶ ହଜାର ସୈନ୍ୟ ନେଇ ବଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ କଳାଚାନ୍ଦ ବହୁ ମୋଗଲ ସେନା ସହିତ ଗୁପ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ ପଥରେ ଆସି ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ପ୍ରଥମେ କୁନି ସାମନ୍ତରାଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳରେ କଳାଚାନ୍ଦ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇ ହତପ୍ରଭ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପରେ ବହୁ ମୋଗଲ ସେନା ଆସି ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରୁ ସେ ପୁଣି ବୀରବିକ୍ରମରେ କୁନି ସାମନ୍ତରାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କୁନି ସାମନ୍ତରା ନିହତ ହେଲେ ଏବଂ ଯୁବରାଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ବନ୍ଦୀ ରୂପେ ଶତ୍ରୁ ଶିବିରକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । କଳାଚାନ୍ଦ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲା । ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ କୋଣାର୍କ ରାମଚଣ୍ଡୀ ଓ ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର ଯିବା ବାଟରେ ମହାନଦୀ ଓ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀ ପଡ଼େ । ଏହି କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀ ପଠାରେ ଦଧିବାମନଜୀୟୁଙ୍କ ପୀଠ । କଳାପାହାଡ଼ ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗି ଦେବାର ସୂଚନା ପାଇ ଗ୍ରାମବାସୀ ପ୍ରଭୁ ଚକାନୟନଙ୍କୁ ନଦୀ ଆରପାରିକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଣି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ ସେହି ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନଟିର ନାମ 'ଉରାଳୀ' ।

ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଛି, ନଦୀ ଆରପାରିରୁ ଆସି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଚକ୍ରଧର ଉରାଳୀ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଭୁ ବାମନ ରୂପରେ ପ୍ରଥମେ ଗଛମୂଳେ, ପରେ ଛପର ଘରେ, ତା'ପରେ ଟାହିଲି ଘରେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଆଜବେଷ୍ଟ ଘରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଉଚ୍ଚ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ରତ୍ନସିଂହାସନ ଉପରେ ଶ୍ରୀ ଦଧିବାମନଜୀୟୁ ନାମରେ ବିରାଜିତ । ଉରାଳୀ ଗ୍ରାମବାସୀ, ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଓ ଜଗତ ଜନତାର ଦୁଃଖ ହରଣ, ଭକ୍ତମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ, ଜନଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି, ମୈତ୍ରୀ ଓ ଭାତୃଭାବ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀ ଦଧିବାମନଜୀୟୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମୋର ଭକ୍ତିପୂତ ନିବେଦନ ଓ ପ୍ରଣାମ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ତାଙ୍କର ଧାମ ଓ ମନ୍ଦିର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ କେଉଁ ଅନାଦି କାଳରୁ ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ, ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଉପାସିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି; ତାଙ୍କର କଳନା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ ପାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ ପୁରାଣ ଓ ଯୁଗ ଯୁଗାବଧି ପ୍ରଚଳିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀମାନଙ୍କ ଅଜସ୍ର ଉପାଦାନ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଏହିସବୁ ପୁରାଣ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଠାରୁ ଆହୁରି

ପ୍ରାଚୀନତର । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଇତିହାସ ସଂକଳନର ପରମ୍ପରା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଗଢ଼ି ଉଠିପାରି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଇତିହାସର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପାଇଁ ପୌରାଣିକ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ଉପାଦାନ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରିହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି ବିଭିନ୍ନ ଜନଶ୍ରୁତି ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସୂଚାଇ ଦିଏ ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ନାମରେ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାମରେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଯେଉଁ ଦେବତା ଉପାସିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ, ତାହାଙ୍କର କ୍ରମ ପରିଣତି ହେଉଛି ଆଜିର ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ନନ୍ଦ ଦୁର୍ଗାମାଧବ, ଲୋକ-ସଂସ୍କୃତି ଓ ଲୋକ କାହାଣୀ ବିଶେଷାଙ୍କ, ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଗବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ପୁରୀ, ପ୍ରଶାସନ- ୨୦୨୪ ।

୨. ପଣ୍ଡା ଗଣେଶ ଚନ୍ଦ୍ର, ପ୍ରପନ୍ନର ପାରିଜାତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ମହାବୀର ପ୍ରକାଶନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପ୍ରକାଶନ-୨୦୧୭ ।

୩. ମହାପାତ୍ର ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା, ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଓ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ, କିତାବ ମହଲ, କଟକ, ପ୍ରକାଶନ-୨୦୨୨ ।

୪. ମହାପାତ୍ର ମନୋଜ କୁମାର, ଓଡ଼ିଶାର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ, ପ୍ରକାଶନ-୨୦୨୫ ।

୫. ମହାରଣା ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଧର୍ମଧାରା, ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶନ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ପ୍ରକାଶନ-୨୦୧୯ ।

୬. ସାହୁ ବାସୁଦେବ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ- ୨୦୧୭ ।

୭. ସାହୁ ଡକ୍ଟର ବ୍ରଜକିଶୋର, ଭକ୍ତ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର, ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୨୩ ।

❖ ❖ ❖